

O'QUVCHILARDA KREATIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHNING INDIVIDUAL-PSIXOLOGIK OMILLARI

Mardiyeva Muborak Bolqiboy qizi

JDPU magistraturasini tamomlagan

Annotatsiya. Ushbu tezis o'quvchilarda kreativ fikrlashning shakllanishiga aloqador individual-psixologik omillarni nazariy jihatdan tahlil qiladi. Kognitiv moslashuvchanlik, qiziquvchanlik, ichki motivatsiya, kreativ o'ziga ishonch va hissiy o'zini boshqarish xususiyatlarining g'oya yaratish, baholash hamda takomillashtirish jarayonidagi o'rni ko'rib chiqiladi. OECD yondashuvi va o'smirlar bilan o'tkazilgan tadqiqotlar asosida omillar sxemasi hamda ularni pedagogik kuzatish mezonlari taklif etiladi. Tezis adabiyotlar tahliliga asoslanadi; unda muayyan maktabda o'tkazilgan tajriba yoki o'lchov natijalari keltirilmaydi.

Kalit so'zlar: kreativ fikrlash, individual-psixologik omillar, kognitiv moslashuvchanlik, ichki motivatsiya, kreativ o'ziga ishonch, o'zini boshqarish.

Kirish

Kreativ fikrlash o'quvchining vazifaga mos turli g'oyalarni ishlab chiqishi, ulardan yangisini tanlashi va fikrini takomillashtira olishida namoyon bo'ladi. PISA 2022 modeli bu jarayonni uch yo'nalishda baholaydi: turli g'oyalarni yaratish, original g'oya ilgari surish, g'oyani baholash va yaxshilash [1]. Kreativ faoliyatni tushuntirishda topshiriq turi va ta'lim muhiti bilan birga o'quvchining bilimi, qiziqishi, o'ziga ishonchi hamda fikrini qayta ko'rib chiqish odatini ham hisobga olish zarur [1].

Maqsad va tadqiqot usuli

Maqsad — o'quvchilarda kreativ fikrlash bilan bog'liq individual-psixologik omillarni tizimlashtirish va ularni o'quv jarayonida kuzatish usullarini taklif etish.

Usul sifatida OECDning kreativ fikrlash mezonlari, o'smirlarning kreativ o'ziga ishonchi va o'qituvchi qo'llovi haqidagi tadqiqotlar qiyosiy tahlil qilindi [1–3]. Sxema tushuntiruvchi nazariy modeldir; omillarning sababiy ta'sirini ko'rsatish uchun alohida empirik tekshiruv lozim.

Asosiy tahlil

Kognitiv omillar ichida soha bo'yicha bilim, muammoni bir necha nuqtayi nazardan ko'rish va g'oyalar orasida moslashuvchan o'tish alohida o'rin tutadi. Turli fikrlarni ishlab chiqish kreativ jarayonning boshlanishi bo'lsa, keyingi bosqichda ularning yangiligi va vazifaga mosligi tekshiriladi [1]. Shu sababli bir o'quvchining ijodiy faolligini faqat javoblar soni bilan baholash yetarli emas: g'oyalar mazmuni, yechimning asoslanishi va uni qayta ishlash sifati ham muhim.

Motivatsion omillar qiziquvchanlik, vazifaga ichki qiziqish va «yangi yechim topa olaman» degan kreativ o'ziga ishonchni qamrab oladi. Beghettoning o'rta va yuqori sinf o'quvchilari ishtirokidagi tadqiqotida kreativ o'ziga ishonch o'zlashtirishga intilish va o'qituvchining fikr-mulohazasi bilan bog'liq bo'lgan [2]. Liu va hammualliflar kichik o'smirlarda o'qituvchi qo'llovi, avtonom motivatsiya hamda o'quv faoliyatidagi hissiyotlar kreativ o'ziga ishonch bilan aloqadorligini qayd etgan [3]. Bunday bog'liqlikni har bir o'quvchiga bir xil darajada tatbiq etish mumkin emas.

Xatoga munosabat va fikrni qayta ko'ra olish kreativ jarayonni davom ettirishda ahamiyatli. Dastlabki yechim ishlamas, o'quvchi boshqa usulni sinashi yoki fikr-mulohaza asosida uni qayta ishlashi mumkin. Bunday holat vazifa murakkabligi, oldingi tajriba va o'qituvchi munosabati bilan ham bog'liq [1, 3]. Individual farqlarni yozma topshiriq, og'zaki izoh va qayta tahrirlangan ish orqali birgalikda kuzatish lozim.

1-rasm. Individual-psixologik omillar va kreativ fikrlash jarayoni (muallif tomonidan [1–3] asosida tuzilgan).

Individual-psixologik omillarni kuzatish

1-jadval. Omillar, kuzatish belgilari va pedagogik qo'llab-quvvatlash

Ko'rsatkich	Kuzatish belgisi	Pedagogik yondashuv
Kognitiv moslashuvchanlik	Bir muammoga mazmunan farqli yondashuvlarni taklif qiladi.	Bir nechta usul bilan yechiladigan ochiq topshiriq bering.
Qiziquvchanlik	Sababini so'raydi, qo'shimcha ma'lumot yoki usul izlaydi.	Savol berish va mustaqil izlanish uchun vaqt ajrating.
Kreativ o'ziga ishonch	Hali tayyor bo'lmagan fikrini ham dalil bilan ayta oladi.	Fikrni masxara qilmasdan, urinishga aniq javob bering.
Ichki motivatsiya	O'zi tanlagan vazifani davom ettirib, yechimni boyitadi.	Mavzu yoki bajarish usuli bo'yicha tanlov taklif eting.

Ko'rsatkich	Kuzatish belgisi	Pedagogik yondashuv
O'zini boshqarish	Xatodan keyin yechimni qayta ko'rib, fikr-mulohazadan foydalanadi.	Dastlabki variant va qayta tahrir uchun alohida vaqt bering.

Xulosa

O'quvchilarning kreativ fikrlashi birgina «ijodkorlik» ko'rsatkichi bilan izohlanmaydi: bilim va kognitiv moslashuvchanlik, qiziquvchanlik, ichki motivatsiya, kreativ o'ziga ishonch hamda fikrni qayta ishlash odati birgalikda o'rganilishi kerak. O'qituvchi turli yechimlarni qabul qilish, vazifani tanlash va fikr-mulohazadan so'ng qayta ishlash imkonini berish orqali bu xususiyatlarning namoyon bo'lishiga sharoit yaratishi mumkin. Taklif etilgan mezonlar pedagogik kuzatuv uchun mo'ljallangan; o'quvchi shaxsiga qat'iy psixologik yorliq qo'yish yoki sababiy ta'sirni da'vo qilish uchun asos bo'la olmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. OECD. PISA 2022 Creative Thinking Framework. In: PISA 2022 Assessment and Analytical Framework. Paris: OECD Publishing; 2023. <https://doi.org/10.1787/471ae22e-en>
2. Beghetto R. A. Creative self-efficacy: Correlates in middle and secondary students. Creativity Research Journal. 2006;18(4):447–457. https://doi.org/10.1207/s15326934crj1804_4
3. Liu X., Gong S.-Y., Zhang H., Yu Q., Zhou Z. Perceived teacher support and creative self-efficacy: The mediating roles of autonomous motivation and achievement emotions in Chinese junior high school students. Thinking Skills and Creativity. 2021;39:100752. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2020.100752>